

Д. В. Стокалюк

студ. I курсу, спеціальність «Менеджмент»

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного
права та правосуддя З. В. Кузнєцова*

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ. ОКРЕМІ ЗМІНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Україна здобула незалежність у 1991 році, але Конституцію України прийняли через 5 років, а саме 28 червня 1996 року. З дня прийняття Конституції промайнуло більш як чверть десятиліття

– 28 років. Змінювались президенти, парламенти, відбулось дві революції, почалась і триває війна. Українська Конституція теж змінювалась протягом 2004–2019 рр. тобто безліч разів. Якщо простежити хронологію змін, стає зрозумілим, що зміни мали б відображати шлях України до Європейського Союзу, демократії, чесного та справедливого правосуддя і здобуття справжньої незалежності. Жодна з країн членів Євросоюзу не мала того досвіду, що Україна проходить зараз. На цьому шляху наша країна стала справді щитом демократії та цивілізованого світу.

Задля кращого розуміння важливості Основного Закону, розглянемо його функції. Конституція захищає від абсолютної деспотичної влади. Головне, вона визначає межі державного регулювання. Тим самим охороняє простір особистої свободи людини, де остання порядкує відповідно до своєї волі. Крім того, закладається правління, при якому в руках жодної посадової особи чи органу не може бути зосереджено надто багато влади, яка б дозволила їм діяти свавільно [1, с. 5].

Відомий український вчений-правознавець Віктор Мусіяка констатує, що конституційні реформи в Україні обумовлені не суб'єктивним фактором з боку керівничої політичної еліти, як це намагаються подати деякі політики, чи як один зі способів розв'язання проблем політичного життя, а об'єктивними причинами, зокрема: внутрішньополітичними – подальша демократизація конституційного ладу України, механізму державної влади, правового статусу людини і громадянина; зміною територіального устрою – декомунізація України має наслідком зміну назв кількох обласних центрів, а передбачувані зміни до Конституції в частині децентралізації влади передбачають регіоналізацію країни; еволюційними причинами, спрямованими на легітимізацію Основного Закону, пов'язану з рішенням КСУ від 30 вересня 2010 р.; зовнішніми причинами, які впливають із взятих на себе міжнародними угодами зобов'язань України ухвалити зміни до Основного Закону, які б сприяли мирному вирішенню конфлікту на Сході України [2, с. 279].

Наприкінці 2004 року в Україні провели першу масштабну конституційну реформу, ініційовану Президентом Леонідом

Кучмою. Вона передбачала:

- перетворення України на парламентсько-президентську республіку;
- збільшення терміну повноважень Верховної Ради з 4 до 5 років;
- вибори до парламенту на пропорційній основі;
- Кабінет міністрів формується парламентською коаліцією, Прем'єр-міністр призначається Верховною Радою за поданням Президента;
- у разі дострокового припинення повноважень Президента його обов'язки виконує Голова Верховної Ради.

Проаналізуємо більш детально хронологію змін до Конституції. 4 вересня 2003 року законопроект № 4105 був зареєстрований в Верховній Раді [3]. Через 15 днів, в парламенті був зареєстрований законопроект № 4180, який своїм змістом повністю відтворював попередній № 4105, ініціаторами якого були ті самі депутати [4]. Це був стратегічний хід у реалізації змін до Конституції України, у випадку не прийняття з першого разу. Принагідно зауважимо, згідно зі ст. 158 Конституції України «законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України» [5]. Так і сталося, законопроект № 4105 був відхилений 8 квітня 2004 року тому, що за нього проголосувало лише 297 депутатів. Після неприйняття, напередодні виборів, президент 4-го вересня 2004 року визначив законопроект № 4180 як невідкладний. Але так і не проголосували за нього до виборів, адже кожен з кандидатів прагнув утримати в себе владу.

8 грудня 2004 року закон про зміни до Конституції України № 2222-IV з урахуванням поправок прийнято Верховною Радою України та підписано Президентом. Але легітимність цього закону істотно підірвана оскільки під час його ухвалення були порушені процедури, зокрема не було висновку Конституційного Суду

на відповідний законопроект (до нього у процесі розгляду та голосування 8 грудня 2004 р. вносилися зміни), і внесення змін до Конституції не передбачає «пакетного» голосування [2, с. 279].

В результаті відбулися зміни в Конституції України, що обмежували президентську владу, тобто перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки.

Президент Віктор Ющенко у березні 2009 року представив свій варіант Конституції України і вніс до Верховної Ради невідкладний законопроект. «Нам потрібні справді доленосні зміни. Ці зміни неможливі без системного оновлення Конституції України. Я хочу, щоб в нашій державі постала Конституція, створена не під когось, не для політиків, а для нашого народу, нашої держави, нашої свободи, нашого прогресу», – заявив Віктор Ющенко, виступаючи в Раді [6].

Варіант Конституції Президента, зокрема, передбачав функціонування в Україні двопалатного парламенту, який би складався з сенату й палати депутатів. Також ця зміна повинна була урегулювати розбіжності, які виникли через редагування саме перед прийняттям закону № 2222-IV у 2004 році.

Отже, причиною змін до Конституції України була не Помаранчева революція, як багато хто гадає, хоча свій внесок вона теж внесла, а стратегічний план другого президента.

30 вересня 2010 року Конституційний Суд України ухвалив рішення за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України), скасувати зміни до Конституції України 08.12.2004 року № 2222-IV та повернутися до Конституції України від 28 червня 1996 року [7].

Своє рішення КСУ пояснив тим, що реформу ухвалили з порушенням встановленої в Конституції процедури. При цьому закон просто скасували, а не залишили рішення за Верховною радою.

Наведемо думку Віктора Мусіяки, який такий крок оцінив вкрай негативно, називаючи «конституційним підлогом»: «Основний Закон зробили нелегітимним. Пізніше він так оцінить си-

туацію: «Рішення КСУ від 30 вересня 2010 року спричинило антиконституційну деформацію всієї правової бази, «легітимізувало» узурпацію влади Президентом [2, с. 33].

Завдяки скасуванню четвертий президент України розширив свої повноваження, перебравши частину тих, що належали Верховній Раді та Кабінету міністрів. Він міг самостійно визначати кандидатуру Прем'єр-міністра, призначати і звільняти голову СБУ та міністрів, обирати голову Фонду держмайна та Антимонопольного комітету, керувати роботою Кабінету міністрів.

Експерти вважають це узурпацією влади, адже він набув значно більше повноважень, аніж надали йому громадяни України. Враховуючи те, що скасування було прийнято на закритому засіданні КСУ, можна дійти висновку, що легітимність чинної Конституції України підривається так званим феноменом «конституційного реверсу», коли конституційне регулювання змінювалося на користь однієї чи іншої редакції Конституції внаслідок рішень, не передбачених процедурою внесення конституційних змін. Перший раз це відбулося через рішення КСУ від 30 вересня 2010 року, яке призвело до Революції Гідності 2013–2014 рр. І в рішенні Венеціанської Комісії справедливо зазначається, що цілком очевидно, що поточне конституційне поле держави, засноване на рішенні Конституційного Суду (від 30 вересня 2010 року), не має достатньої легітимності, яка може бути досягнута лише в результаті конституційної процедури внесення змін до Конституції Верховною Радою України [2, с. 280].

Таким чином, можна дійти висновку, що розглянуті зміни до Конституції України, їх причини та наслідки демонструють, як громадянське суспільство виборювало правду. Виходячи на майдан чи досліджуючи закони, кожен вніс свій внесок в зміцнення демократії та суверенітету держави. Важливо знати історію змін до Конституції України та розуміти причинно-наслідкові зв'язки, щоб бути свідомим громадянином своєї держави. Не буває поганих чи недосконалих конституцій і, звісно, не все в ній ідеально. Але кожен з нас повинен розуміти, що норми, прописані в Основному Законі є обов'язкові для виконання усіма, незалежно від статусу, рівня життя, освіченості і ін.

Література

1. Центр політико-правових реформ: А. Барікова, К. Давиденко, Я. Журба, Ю. Кириченко, І. Коліушко, Р. Куйбіда. Оновлення Конституції як завершення революції / 2015, URL: <https://pravo.org.ua/books/onovlennya-konstytutsiyi-yak-zavershennya-revolutsiyi/> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки / Центр Разумкова; відп. ред. А. Рачок, Ю. Якименко; упоряд. П. Стецюк. – Київ: Заповіт, 2020. – 300 с.
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України, №4105, URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=15751 (дата звернення: 29.03.2024).
4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України, №4180, URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=15881 (дата звернення: 29.03.2024).
5. Конституція України - Розділ XIII від 28.06.1996 р., URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-xiii> (дата звернення: 30.03.2024).
6. Щорічне послання президента України Віктора Ющенка про внутрішнє і зовнішнє становище України: від 31.03.2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-09#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
7. Іменем України рішення Конституційного Суду України, від 30.09.2010, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text> (дата звернення: 29.03.2024).